

Pavol Dobšinský

Povesti ako veštestvá

Človek srdca.

Človek našich povestí je hlavne *človek srdca*. Povesti sú básniectvom, nemohly v tom vystúpiť z koľají svojich; bo do básniectva nepatrí človek suchého rozumu, kazársky rozkazujúci, pánovite vzdorujúci všetkým náklonnostiam a slabostiam srdca. V srdci stretá sa, čo v človeku hmotného a čo z ducha. Tu bojujú vášne a nárúživosti s lepšími náklonnosťami a kľudnejším rozmyslom ducha. A jak hlboko naše povesti poznajú všetky záhyby tohto srdca i čo pokladu dobrého i čo skladu všetkého zlého, to dovedna zhrnúť náležaloby do osobitého pojednania; to na javište vyvádzať ponahajme jim samým; nepredstihli by sme jich v tom jejich vzornom diele; to z jednotlivých povestí a výjavov nech láskavý čitateľ vyčíta sám, aby našiel v nich sám seba, svoje srdce v boji tom, kde telo žiada proti duchu. Nám dosť poukázať na to, jak vrch konečného víťazstva drží všade len srdce striezlivé a dobré; bez pokušenia nikdy nebýva, ale tou lepšou vôľou a zdravou rozvahou ducha nad všetkým víťazí; jak naproti tomu každé slabé srdce (u starších bratov a sestier) snadno odvahu tratí, pokušeniu podlieha a hynie. Vidzme tiež n. pr. vymeriavania úloh bohatierom: bohatierom či hlavným osobám povesti *kolena ženského* ako najvyššia úloha boja a pokušenia vymerané je tu *mlčanie* a dlholeté tiché nemé utrpenie (Traja zhavranelí bratia. Zlatovláska), tam zase *zvedavosť* svoju krotiť jim prichodí, a vábec pre nich nastrosený je hrozný, keď tak n. pr. Zlatovláska očuje milú hudbu z tajnej izby a dá tým zväbiť sa do nej; bohatierom kolena mužského vymeriavajú ale povesti úlohy a ťažkosti hladu, strachu, nebezpečenstva javného, práce a boje vždy primerané jejich telesným i duchovným silám, smelosti, múdrosti,

ktoré oni zdarile rozlušťujú, jednak tam kde boj so zlými mocnosťami zjavný, jednak tam kde pokušenie v podobe krásy, rozkoše lebo bohatstva lebo v obraze krásnej panny pred oči jim prichodí. I jedni i druhí v dobe pokušenia klesajú slabosťou, ale vždy kremä na chvíľku, posledne nad všetkým víťazia; hlboká toto znalosť srdca každého. A tak povesti, kde predstavujú ráz srdca dobrého, tam podávajú nám charaktery naozaj veľkodušných kráľovičov a naozaj šľachetných spanilomyslných zlatých pannien, naozaj dobrých otcov, verných matiek, milujúcich rodičov, manželov, dietok, pravých bratov a priateľov, naozaj ľudí cnosti a pravdy, posväcujúcich sa cele a plne dobrému. Kde zas predstavujú povesti osobnosti srdca zlého, prevráteného, tam odokrivajú tajnosti jeho lstivé tak, že to živšie predstaviť a hlbšie uhádnuť sotva možno; tam hrajú úlohy sebe vymerané ozaj vycvičene zlé macochy a jich dievky, zlostné a lstivé baby, neverné manželky, zlí bratia, celý podvodný a ukrutný svet. I kde na pranier postaviť chcjú slabosť ľudskú, ako je to obyčajne pri tých starších bratoch, tam povesti umejú predstaviť i vystatovanie sa a márnú chlúbu jejich i skoré podľahnutie pokušeniu alebo uľaknutia sa prvých ťažkosti práce a boja a naposled i úpadok jejich v potupu a hanbu. – Znalci povestí našich, kde pokúsili sa podať rozbor jednotlivých povestí a mravne oceniť dejstviujúce v nich osobnosti (pravda dosiaľ len v súkromných rukopisoch), nemôžu dosť naobdivovať sa tomu, jak dôkladne i podrobne a dlhá všetkých tajností srdca ľudského predstavené je v nich každé hnutie, všetko cítenie i myslenie človeka.

Vrch či ideál človeka slovenského.

Vrch človeka dorostlého do miery, dlhá nejž povesti ľudskosť a ducha človeka merajú, jaký jedine svojmu určeniu zodpovedá a cieľa svojho vznešeného dochádza, predstavujú nám ony v *popelvárovi* buď hneď od rodu kráľovičovi buď *pastierikovi* a *chudobnom synkovi* ale vyšínujúcom sa k rodu a hodnosti *kráľovského zaťovstva* a *synovstva*.

Tento popelvár, popelval, popelčík, pastierik, kráľovič, kráľovčík, kraľčík, najmladší brat a jako ešte k tomu inak menovaly by ho povesti, je vlastne predstavovateľ a sosústrediteľ dobročinných, života dajných síl prírodných, a tak vlastne predstavuje on viditeľné naše *slnce*, slnce bohatiersky čo rok krušiace ľady a mrazy zimné, vyvádzajúce z boja tohto na svet leto s krásami i bohatstvami jeho. V tejto vlastnosti svojej rodí sa popelvár akoby z kráľa prasetla čo pravý kráľovič a rastúc

v silách svojích preniká všemorné krajiny vôd, odzbrojuje a zaháňa sily života protivné, odklieva svety, ďaleko za hranice moci a možnosti ľudskej zasahujúc vyvodí činy a deje (účinky) Božestva dôstojné, – je teda vlastne povestiam našim božskou osobnosťou, božičom.

Lež práve k predstaveniu tejto božskej bytnosti vyvolená je osobnosť ľudská, a tu popelčík, pastierik, najmladší tento syn uvedený je na dejište čo syn rodu ľudského: rodí sa ako človek, – cíti, myslí, určuje sa, koná ako človek, poddaný je slabostiam ľudským i vyniká cnosťami ľudskými, hýbe sa i trvá celkom ako v pomeroch ľudských. A v tejto už ľudskej vlastnosti vystavujú ho povesti ako na obdiv toho, v čom ony vidia mieru čím najlepšieho a najdokonalejšieho dľa nich človeka. Tu je on *ideálom človeka slovenského*.

Človek tento pri svojom narodení je ako *najchatrnejší* tvor; nikto ani on sám netuší, čo by z neho byť malo, k čomu dospieť má; odtiaľ i *opovrženosť a zanedbanosť* je prvým údelom osudu jeho, a to zajedno v rode chudobnom pastierskom zajedno i v rode a dome kráľovskom; všade je on najmladší, najslabší, vo výchove i v právach ostatný. Ale často už nad jeho narodením bedlí mocnosť vyššia, ktorá tie utešené, a v človeka vložené vlohy dobre zná, zná aj určenie jeho a skôr neskôr vedie, zaštituje ho k tomu určeniu, k činom a podnikom slávy. Človek tento dospieva i sám rýchlo a netušene k poznaniu seba a úlohy svojej a to chápacosťou vrodeneho rozumu a bystrosťou zdravého, predsudkami maznavej výchovy neskaleného ponímania vecí i pozorovania všetkého, čo vôkol neho deje sa, samoletom ducha vezme sa na kriedla, a nadovšetko blúdiť mu nedá nepokazená, už v opovrženosti tej ako v ohni vyskúsená a prepálená *dobrota srdca, dobrota vôle*. Poznajúc seba, duša jeho mocne *zatúži po vyvedení niečoho dobrého, slávneho*. Tu je už na stupni samovoľné-

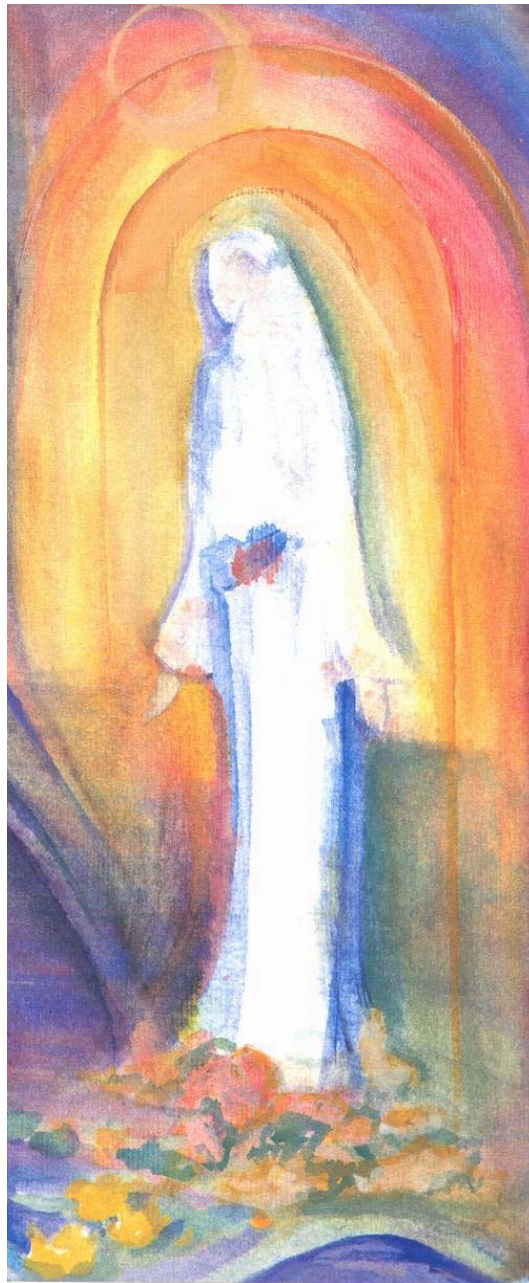
ho *odhodlania sa k samostatným dobrým činom*, k nimž aj *odhodlá sa* a pustí sa do sveta vzdor tomu, že je posledný k činu pripustený, že tu vopred prichodí potýkať sa mu: bo tu hneď odráža od seba šípy posmeškov nízkych, vyššie povolanie a vyvolenie človeka nepocítivších alebo pomýlivších bratov a obyčajnej hávedí, ktorá sama nič nekoná a tak ani jeho neuznáva za schopného činu; hneď

zasa borí sa s neprajnosťou tých, ktorí nechcú pripustiť ho k úlohe vznešenej, bojac sa o seba, žeby jich predsa predstihol a viac vykonal tento opovrhovaný, nieželi oni hrdí; hneď zasa desí sa sám svojej úlohy, keď cíti jak ona všetky sily ľudske prevyšuje a on mimovoľne dostal sa k tomu, že od neprajníkov a násilníkov uložená mu je; inde bojuje s nežnosťou lásky rodičovskej a rodinnej, ktorá si ho v nebezpečenstvo vydať a hlavne tu čo jedináčika alebo poslednú podporu svoju do sveta prepustiť nechce; všade storaké zápreky a nehody už pri tomto prvom kroku a začiatku každého vznešenejšieho podniku. Ale odhodlaný duch bohatiera pretrpí útržky, prevalí prekážky, nedá sa ani odprosiť ani odradiť ani odstrašiť; *túžba a vôľa jeho po dosiahnutí cieľa vznešeného nezlomná je*. A nedáva sa na cestu tak z osobnej pohnútky a pre vlastné výdobytky, ako radšej ide vždy hľadať zakapanú krásu a nevinnosť alebo zmieriť a napraviť viny druhých, vydobyť stratené dobro pre všetkých.

Raz *na ceste činov* a boja postavený „neobzerá sa naspäť“ na ten milý domáci kozub a piecku, kde nevedomé dni popelvárstva, maloletstva v blahej zapomenutosti strávil. Výhospť dal všetkej pohodlnosti: putovanie ďalekými horami, neschodnými cestami, pritom trpenie hladu, smädu, nespania, nedostatky a nepohody všeliké sú mu akoby maličkosťou. Voči do cesty mu prichodiacich vecí, skúšok a nebezpečenstiev skoro síce zkušuje, že jeho zdravý rozum a dobré srdce mnoho platí; že obozretná odvaha, smelý

čin, nevyčerpatelná trpezlivosť a neúnavná práca mnoho zmôžu; zkušuje a pozná, že človeku spravodlivému, na dobré a čím na najväčšie veci podobravšiemu sa, k rade a pomoci stoja mnohé prostriedky, príroda i samé vyššie božské mocnosti; ale i zápreky, práce a nebezpečenstvá čo ďalej to viac množia sa, odporníci rastú ako zo zeme, stanú mu do cesty vždy silnejší a lstivejší, tuhosť a veľkosť boja vzrastá – vzrastie až na neprekonateľnosť; on čím bližší cieľa, tým vzdialenejším zdá sa mu byť sám cieľ od neho. Bojuje vždy otvorený a čestný boj, k podlým prostriedkom nesiahá nikdy; lesť a podvod odráža, nástrahám vyhýba obozretnosťou a múdrosťou. Raz bojuje, druhýraz trpí a slúži, hneď víťazný hneď je i pokorený; ale rovnak zmužilý a vytrvalý i v mocnom boji i v pokornom utrpení. Tu i tu podľahne slabosti ľudskej, pred časom pritnúc k srdcu milovanú pannu, pred časom siahajúc k výdobytku polovičatého víťazstva; ale okúsi trpké následky toho a vzmuží sa znovu k dokonaniu boja. Inde zasa výdobytky polovičatého boja skvelé sú, tak n. pr. krása i bohatstvo už najstaršej a strednej panny vábi ho; lež ani tu nezastane a trebárs istej smrti v ústrety spechá, len aby dovŕšil dielo zničenia zlých mocností, dielo konečného vyslobodenia nevinných. Často maličké neponozdané poklesnutie alebo postúpenie danej rady, často nepredvídaná náhoda, často maličkosť a hra neprajného osudu vychvátia mu v okamihu dlhým bojom, ťažkou službou a mnohou prácou vydobytú odmenu; ale ani to nezmylí ho, len ponúkne k novým a posledným námahám. Často vidí márnosť svojho boja k premoženiu nepriateľa, často smrť jeho istá je, ale pevná vôľa jeho ani týchto medzí nezná, a kdeby sám konečne klesnúť mal, zaštití a zachráni ho moc Boha, v jehož mene vybral sa na cestu, jehož pomoc videl, má prítomnú aj naposled. Konečne „čistý od vecí diabolských“, nepokalený

žiadnym podlým prostriedkom, sám ako zlato prečistený v ohni utrpenia, práce a boja, neohrozený v nebezpečenstvách, vytrvalý v bezpočetných námahách uvíta sa so zlatou pannou, čestné a zaslúžilé víťazstvo venčí ho. Čím zaznatejší by bol až do posledného okamženia a šťastného rozuzlenia vecí, čím viac by vytrpel a dlhšie bojoval, tým skvelejšia odmena jeho – odmena to, ktorú si zakladá nie tak v sebe a pre seba, ako radšej v oblažení svojich a v presvedčení i neprajných, že i jim dobre chcel, dobré na svetlo vyviedol. Aký veľký bol boj, tak veľký potom mier všade vôkol víťaza, všetci dobrí v radosti a v sláve, – teda potrestaní spravodlivo tí, ktorým už naskrze odpustené byť nemohlo.

Najmladší teda sprvu chartrný, zaznatý a opovržený, ale v mysli, srdci vždy zárod dobrého chcenia i šľachetného túženia po sláve prechováajúci, kráse a pravde a dobru z celej duše oddaný, osudu svojmu pokorný, v škole života a mnohých skúseností povcvičený, nie v seba lež vo vyššiu Božeskú moc dúfajúci, utrpenia i práce i boje podnikajúci, v tom vždy k vyššej úlohe dozrievajúci, len po vytrvalom a slávnom ukončení boja k odmene a menu slávy siahajúci človek – *i sám z celej duše človek krásy, pravdy a dobra, človek Božestva je dľa našich povestí človekom pravým, k miere vznešených predstav a pomyslov národa o človečenstve dorostlým, hodným tej zaslúbenej a dobre zaslúženej budúcnosti.* I tá budúcnosť jeho

– tá *panna zlatá*, k nejž neodolateľnou, tajomstvenne v ňom ukrytou a vrodenu túžbou tiahne sa, pre ktorú toľko podstúpi, tak ohromný boj bije, je budúcnosť a panna hodná víťaza. Panna to tichá, pokorná, nevinná, trpná, touže nádejou slávneho oslobodenia od zlého odchovaná, v tej nádeji zlému nepoddávajúca sa, v teže nádeji poctivosť a krásu svoju len pre vyvoleného vysloboditeľa zachováujúca, trpelive na deň oslobodenia čaka-

júca, osloboditeľovi svojmu nápomocná i krásnym pohľadom svojím ho posilňujúca, jemu samému seba posväcujúca. Budúcnosť však oboch nezáleží tak vo vzájomnom jejich objatí sa, ako radšej dokonáva sa v oslobodení mnohého národa od moci zakliatia a v blaženstve nového života všetkých.

Tento je bohatier povestí sprvu aký len možno najchatrnejší a najopovrhenejší, potom ale najslávnejší; táto je cesta jeho z najnižšej nízkości na najvyšší stupeň slávy a dobra.

Povesti ako veštestvá národnej budúcnosti.

V tomto sú mne povesti nazovaj *nemylnými veštestvami a proroctvami*: vymeriavajú ony pravú, bezpečnú cestu budúcnosti. V nich složil a v kráľovičovi svojom vzorne znázornil náš národ celú myseľ svoju, myseľ vidiacu vznešené určenia človeka a ľudstva, myseľ i nekonečne túžiacu po dosiahnutí toho určenia v kráse, pravde a dobru. V nich *vyjavil* a v kráľovičovi svojom *zosobnil* národ náš ducha svojho, ducha vôle nezvratnej, silne ženúcej sa a múdre vedenej k dobrému, k jeho sláve a blaženstvu. Táto myseľ plná citov a myšlienok vznešených, tento duch vôle bohatierskej a dobrej je zároveň i zámerom takže vznešených a dobrých, je tým samým i zárodom skutkov budúcich, skutkov a dejov bohatierskych. Bo jako žiaden človek, žiaden národ nikdy viac skutkom nedokáže, jako čo napred mysl'ou svojou, duchom svojim poňať a obsiahnuť môže; tak zasa čo poňal, pocítil, v hĺbke dobrého pokladu ducha vypestoval, složil, prechováva, toho i skutkom dosahuje; leč by duch jeho mravne upadnul a zapomenul sa na túto svoju vznešenú úlohu.

Neprajníci Slovenstva odopierali nám od jakživa všetku budúcnosť na tom základe, že ľud a národ náš neschopný je vznešenejších pocitov krásy, pomyslov a poňatia pravdy, je prázdny úmyslov a vôle dobrého. Tu zahanbení sú, kde duch náš národný hneď za prvopočiatkov svojho báječného myslenia utvoril si ideále krásy, pravdy a dobra a umel jich aj zosobniť v bohatieroch veľkých, na dejište vyvieť v skutkoch a dejoch slávnych.

V nich vidí, vie, pozná tenže duch sám seba; tu veští si on budúcnosť z plných útrov mysle a duše. A v čom povesti jasno a pravo vidia, zdravo veštia a predpovedajú, je to, že tu vymeriavajú *pravú cestu tejšej slávnej budúcnosti*. Cesta tá ani nemôže byť iná, jedine cesta popelvára kráľoviča: cesta to oddania sa kráse, pravde a dobru zdravým rozumom, múdрым rozmyslom, celým srdcom, plnou dušou, bez klamu a podvodu, v svetle a milosti pravdy. Je to cesta utrpenia, práce a boja; povesti víťazstvo to ani nechcú, čo by dolu na zem padlo bez potu. Bohatierov a národ tohto boja miluje

a výsledky jeho spravuje Prabož. – Tuná v utrpenie, práce a boje, zároveň vo vieru a dúfanie svoje v jedinú najvyššiu a prabožeskú správu všehomiera vložil náš národ *celú myseľ, plnú túhu svoju*; myseľ a túžba táto viedla ho k pravému výsledku bojov bohatierskych za pravdu t.j. k videniu víťazstva pod správou nekonečne dobrého Boha.

Národ, ktorý takto krásne ideále muža i ženy, bohatierov i jejich pannien, jakí sú naši kráľoviči a jejich zlaté panny, vystavil si; národ, ktorý toľko zakladá na kráse, pravde a dobru, ktorý tak jasne vidí víťazstvo jeho a povesti o tom prechováva z dávnej minulosti na budúcnosť a nimi svoju dušu kŕmiť neprestane; národ takýto nielen hoden bude lepšej budúcnosti, ako to už nemeckí filozofovia (Herder) povedali,

ale istotne aj dojde jej, ako to naši vedomci (Kollár) videli a hlásali.

Túto myšlienku našich povestí, myšlienku ducha národa nášho, vyslovil *Janko Rymavský* hneď v úvode k samoprvému vydaniu Slovenských Povestí; týmto venoval povesti Slovenstvu; pravda že urobil to, ako sám zoznával v zlomkovitých a nevyvedených myšlienkach. Ľudia neslovenstva a neslavenstva, kde ho aj zrovna nevysmievali i s jeho povest'ami, aspoň nedôverive usmiali sa mu na to. Bol to úsmech nevery a nedôvery práve nad tým najmladším, najopovrhenejším, na seba a na Boha zahananým pokolením. Ale mladé Slovenstvo, trebárs len v slabom tušení a nevedomele, prijalo predsa túto myšlienku s nadšením a videlo

v popelvároch bohatierov budúcnosti; videlo v povestiach vyobrazené ideále krásy, pravdy a dobra; videlo v nich vymerané sebe cesty skalnaté, bahnaté, trnité, ale cesty vedúce k sláve. Darma navyklí boli starí hľadieť na pokolenie toto ako na také, v ňomž by nebolo ani zárodu budúcnosti ani pomyslov vznešenejších, darma útržky a zápreky stavali sa prvému jeho kroku do cesty: pokolenie toto najmladšie pošinulo sa od tých dôb ďaleko napred na ceste svojej.

Dnes už dospeli sme k chladnejším úvahám, k zralejším rozvahám; život náš nesie sa *vedome* k cieľu svojmu, k cieľu vyzuť sa z cudzinstva a skutočného dobrobytu i slávobytu národa. Ale pýtam sa i dnes ešte, či jesto druhej cesty k cieľu toľto ako tej cesty šľachtyných popelvárov, bohatierov, bohatierov to práce a boja, bohatierov obetovanej lásky za dobro človečenstva, bohatierov viery a nádeje v Božskú vládu a správu osudov ľudstva, – napred mnohého utrpenia a len potom bohatierov slávy?! Pýtam sa, či jest iného základu povznesenia národa na stupeň osvety a slávnejšieho žitia, ako základu toho, ktorý položil si národ sám tvoriaci povesti, tvoriaci ideále krásy, pravdy a dobra?! Pýtam sa, či prozretnosť Božská neuvedla nás sama na tú prvú cestu k sláve, na cestu mnohého dosialneho utrpenia a zavrženia pred inými národami, ktoré často s jásotom žali tam, kde Slovania so slzami rozsievali?! Pýtam sa vždy, či národ, ktorý utvoril si a vymeral sám cesty utrpenia, práce a boja za dobro, nesmel a nemôže prísť v povestiach len k *vešteckému*, v budúcnosti ale života ku *skutočnému* výsledku prác a bojov, že totiž neomylnne vedú a povedú k sláve?!

Veru veru i nám, ktorí už potýkame sa s tými zlými protivnými mocnosťami za česť a dobro ná-

roda, i vám mladí bratia, ktorí pracovať a bojovať strojíte sa za cieľ tento slávny, povesti hovoria zlaté slova pri kráľevičoch a o nich. Čujte slová veščie troch dievok starcových (I kniha, str. 191): „Keď ten kráľevič na rázcestí pôjde tou hladkou a čistou cestou, nikdy ku tej zlatej panne nepríde; len keď pustí sa cestou skalnatou a bahnatou, môže ešte zísť sa s ňou!“ – Čujte len tam toho otca hovoriaceho bohatierskemu synovi svojmu: „Syn môj, syn môj! ešte i viac podstúpiš na svete, aby potom dobre darilo sa ti!“ I čítajte ako to slávne splnilo sa (I kn. str. 312). – Vidzte ukončenie

dejav šuhaja bojujúceho so zlým a hľadajúceho dobré: „Všetko dobre stalo sa: zlé už pominulo sa, a dobré našiel som!“ (I kn. str. 135). Synovia rodu! vašimi vzormi nech budú naši kráľeviči, tí šuhaji zdravého rozmyslu, dobrého srdca a jeho nekonečnej horúcej túhy po kráse a sláve; tí šuhaji čistej lásky k človečenstvu; šuhaji smelej odhodlanosti k činu a pevnej viery i nádeje v Boha, jednak vyzkúsení v útrpnostiach, jednak otúžení v práci a v boji, jednak mierni a smierliví v šťastí i v nešťastí, jednak hotovej smrti v náručí jednak i k sláve víťazstva kráčajúci – len či cieľ všesmierlivý a všeslávny dosažený je. – Dcéry rodu nášho! nezapomnite na tie krásne panny povestí; prizrite sa cez koľké skúšky prejdú, jak nezvratne v nich vytrvajú, jak krásne objavujú sa potom tie sestry Jelenčokov, Troch zhavranelých bratov, tie Ružové Aničky a Zlatovlásky; aby aj vy ozdobovali ste sa jejich cnosťami. V tomto tajomstvenne zavinitá i v sebe zjavná je budúcnosť naša, budúcnosť národa, budúcnosť krásy a slávy dobrého!

Kapitoly *Človek srdca*, *Vrch či ideál človeka slovenského* a *Povesti ako veštevťavá národnej budúcnosti* z knihy *Úvahy o Slovenských Povestiach*, ktorú napísal Pavol Dobšinský a v roku 1871 vydala Matica slovenská. Obrázky: Martin Benka (str. 6) a Kateřina Gavlasová (str. 7, 8, 9).

Cesta tá ani nemôž' byť iná, jedine cesta popelvára kráľeviča: cesta to oddania sa kráse, pravde a dobru zdravým rozumom, múdрым rozmyslom, celým srdcom, plnou dušou, bez kľamu a podvodu, v svetle a milosti pravdy.